

Förord

Deltagande forskning i socialt arbete

Det här temanumret handlar om deltagande forskning inom socialt arbete samt det socialvetenskapliga fältet i en vidare bemärkelse. Deltagande forskning är en samlingsterm för forskningspraktiker som tar avstamp i socialt engagerad samhällsvetenskap, som eftersträvar mobilisering och förändring och som drivs av en ambition att göra forskning tillsammans med dem som är berörda av den. Deltagande forskningsansatser samlas under en rad olika benämningar, som exempelvis *aktionsforskning* (Swedner 1982), *samhällsarbete* (Sjöberg & Turunen 2018), *brukarorienterad forskning* (Beresford 2021, även recenserad i detta nummer av Sara Hultqvist), *deltagande aktivistisk forskning* (lisahunter m.fl. 2013), *praktiknära forskning* (Uggerhøj 2011), eller *medborgarforskning* (Kasperowski & Kullenberg 2018). Denna variation i hur deltagande forskningsansatser benämns återspeglas även i bidragen i det här temanumret. I flera av bidragen talar författarna även i termer av participatory action research (PAR). Det som förenar de olika benämningarna och ansatserna är just de deltagande dimensionerna, att det rör sig om forskningspraktiker som eftersträvar att kunskap och förståelse nås i samspel och ömsesidigt utbyte mellan forskare och forskningsdeltagare, med målsättning att forskning ska vara användbar för samtliga involverade. Signumet för sådan forskning är alltså att den görs tillsammans med och inte om människor. Deltagande forskning rymmer ofta kritik mot konventionella metodologiska ansatser, vilka snarare bygger på att hålla isär kunskapsproduktion, forskningsobjekt och kunskapens tillämpning och därmed ofrånkomligt skapar asymmetriska relationer mellan forskare och det som beforskas (Bergdahl & Andersson 2022; Bertilsdotter-Rosqvist m.fl. 2021; lisahunter m.fl. 2013).

De former av deltagande forskning som står i fokus för detta nummer utmanar vetenskapliga ideal som grundas i idéer om objektivitet och distans, liksom upprätthållandet av gränser mellan individ och samhälle, mikro och makro, aktör och struktur, teori och praktik. Det var dessa dominerande tankar om vikten av att

upprätthålla forskningens skarpa gränsdragningar gentemot andra former av kunskapsproduktion som Kurt Lewin (1946), en av förgrundsgestalterna inom aktionsforskning, kritiserade så kraftfullt i 1940-talets USA. Hans ståndpunkt var att den samtida samhällsvetenskapen var alldeles för abstrakt och distanserad för att kunna hantera de utmaningar som det amerikanska samhället då stod inför med omfattande klassmotsättningar och rasism. Liknande kritik har framförts av feministiska forskare som kämpat för att upphäva hierarkiska relationer mellan forskare och forskningsobjekt och som eftersträvat forskningsmetoder som vilar på deltagande, ömsesidigt lärande och en upplösning av dikotomin jag/forskaren och den andre (Abu-Lughod 1990). Inte minst har de visat hur könsblind forskningen varit, med följd att kvinnors levnadsvillkor uteslutits av de manligt kodade vetenskapliga idealen (Keller 1985).

Deltagande forskning syftar därmed inte bara till att försöka förstå världen, den handlar också om att arbeta i världen för att kunna förändra den och att möta de problem som samhället brottas med vid olika historiska tidpunkter (lisahunter m.fl. 2013). Det är dessa ambitioner som ligger till grund för det här temanumret och som genomsyrar texterna med konkreta exempel på samtida deltagande forskning. Magdalena Elmersjö, Evelina Hoffman, Katarina Hollertz och Sara Hultqvist reflekterar över PAR och sina erfarenheter från ett pågående forskningsprojekt. Ann-Christine Larsson och Annsophie Mahrs Träff beskriver hur de genomför deltagande forskning med forskningscirklar som metod, medan Peter Hultgren närmar sig deltagande forskning utifrån olika dilemman som är förenade med följeforskarrollen. Kristina Bromark, Ylva Spånberger Weitz, Sara Erlandsson och Ulla-Karin Schön diskuterar i sin tur ett antal dilemman som är förenade med att inkludera praktiker och brukare på samma villkor i ett forskningsprojekt. Tove Samzelius gör en kritisk reflektion över sina erfarenheter av ett deltagande kunskapsprojekt för ensamstående mödrar i Storbritannien, och Lill Hultman, Jeanette Nelson, Fredrik Sandman, Mikael Åkerlund, Lena von Koch och Malin Tistad undersöker genom autoetnografi hur delaktighet och känslor av tillhörighet skapas eller uteblir i olika kontexter och situationer för vuxna personer som lever med förvärvad hjärnskada.

Deltagande forskning då och nu

Inom det socialvetenskapliga fältet finns en lång tradition av deltagande forskningspraktiker. I socialt arbete låter de sig spåras tillbaka ända till ämnets pionjärer (Swedner & Swedner 1995). Ett av dessa spår går till Jane Addams arbete med Hull-House, som hon initierade i Chicago omkring sekelskiftet 1900 (ibid.). Hull-House var del av den så kallade settlementrörelsen som initierades i London på 1880-talet, där välutbildade kvinnor och män från medelklassen bosatte sig i fattiga bostadsområden för att bedriva socialt förändringsarbete. I Hull-House bedrevs olika verksamheter för barn, politiskt, fackligt och kulturellt arbete, baserat på ett medlemskap

av Addams och hennes kollegor. Addams dokumenterade utförligt vad som gjordes i Hull-House och skrev mycket om det förändringsarbete som genomfördes där. Settlementrörelsen fick även stor spridning i Europa. Ett exempel i svensk kontext är Birkagården i Stockholm, som startades 1912 av Natanael Beskow och Ebba Pauli. Där arbetade även pedagogen och författaren Emilia Fogelklou, som tog med sig erfarenheterna av det konkreta sociala arbete som utfördes med fattiga och socialt utsatta barn på Birkagården när hon började undervisa på Socialinstitutet i Stockholm (Halldén 2016).

Deltagande forskning har alltså sedan länge varit framträdande i den svenska forskningen i socialt arbete, inte minst under 1960- och 1970-talen (Kristiansen 2016; Sjöberg & Turunen 2018; Wahlberg 2013). Forskare drivna av ett socialt engagemang genomförde då tillsammans med socialarbetare, boende i bostadsområden, institutionsplacerade och socialt marginaliserade grupper en rad gemensamma projekt för att tillsammans ta initiativ till förändring och producera kunskap om de berörda situation.

Två av de mer omtalade exemplen från dessa decennier är Barnbyn Skå (Börjeson 1977; Eliasson m.fl. 1977) och Östergårdsprojektet i Malmö (Andersson m.fl. 1975). På Barnbyn Skå bedrevs aktionsforskning tillsammans med de familjer som bodde där, först under ledning av Gustav Jonsson och därefter Bengt Börjeson. Den kunskap och de erfarenheter som genererades i detta arbete fick också betydelse för den socialpolitiska utvecklingen i Sverige, särskilt den sociala barnvården. Östergårdsprojektet, i sin tur, initierades av en grupp socialarbetare som larmade om en omfattande social problematik och fattigdom i bostadsområdet Östergården, vilket resulterade i att Malmö kommun finansierade ett projekt för att bedriva socialt samhällsarbete i Östergården. Till projektet knöts såväl forskare som studenter i socialt arbete, däribland Harald Swedner, för att i nära samarbete med socialarbetare följa och analysera det förändringsarbete som genomfördes i området (Swedner 1982).

Efter de politiskt dynamiska och progressiva åren, som i hög grad präglade 1960- och 1970-talen, utvecklades deltagande forskning i riktning mot att präglas mer av konsensus än konflikt. Andra, mer ekonomiska än samhällskritiska, ideal gavs företräde i forskningsprocessen, såsom konkurrens, innovation och produktivitet, framför samhällskritik med fokus på strukturella maktrelationer. Uppmärksamheten riktades mot partnerskap, nätverk, kluster och nyskapande system (Aagaard Nielsen & Svensson 2006; Turunen 2009). Det fick som konsekvens att fältexperiment initierade av forskare och samhällsarbete i form av gräsrotsinitierade projekt, för att tala med Harald Swedners (1982) begrepp, fick svårt att få gehör (Kristiansen 2016; Sjöberg & Turunen 2018). I denna utveckling etablerades efterhand två riktningar för deltagande forskningspraktik i Sverige. Dessa har även beskrivits i termer av *elitistisk* respektive *demokratisk* deltagande forskning (Wahlberg 2013). Den elitistiska

ansatsen karaktäriseras, enligt Staffan Wahlberg (ibid.), av att forskningen initieras uppifrån, det vill säga från myndigheter, stat och företag och företrädesvis stöder starka grupper, såsom exempelvis arbetsgivare. Karaktäristiskt för den *demokratiska* ansatsen är snarare att den initieras underifrån och stödjer marginaliserade grupper (Wahlberg 2013). Det som skiljer dessa två ansatser åt är alltså i hög grad relaterat till olika ideologiska positioner (Iisahunter m.fl. 2013; Popple 2015).

Den här förändringen över tid, från deltagande forskning med kritiska och politiska förtecken till en i hög grad konsensusinriktad forskning, sätter fingret på den politiska och ekonomiska kontextens betydelse för hur deltagande forskning möjliggörs. Att den politiska och ekonomiska samhällskontexten skapar såväl möjligheter som barriärer för projekt med ambition att inkludera marginaliserade grupper och deras organisationer diskuteras även av Samzelius i detta nummer. I artikeln *Kontext och deltagande kunskapsprojekt – en kritisk reflektion* ger hon konkreta exempel på detta utifrån en brittisk kontext.

Under senare år har det uppstått ett nyväckt intresse för deltagande forskningsansatser, drivet av ett engagemang för att förändra människors ojämlika livsvillkor och att motverka samhällets orättvisor. I Sverige syns det bland annat i en rad nya publikationer som argumenterar för att socialt arbete grundat i principer om social rättvisa, mänskliga rättigheter och jämlikhet även kräver forskningspraktiker som kännetecknas av dessa principer och värden (Bergdahl & Andersson 2022; Bertilsdotter-Rosqvist m.fl. 2021; Denvall m.fl. 2016; Gruber & Lundberg 2020; Sjöberg & Turunen 2018). Vi ser det även i en rad pågående projekt runtom i landet, där forskning och kunskapsproduktion bedrivs i nära samarbete mellan forskare och forskningsdeltagare, och där såväl forskningsproblem som kunskapsspridning görs till gemensamma angelägenheter. Några av dessa ansträngningar illustreras och diskuteras i det här temanumret. I artikeln *Delaktighet i forskningsprocessen – PAR i en samtida kontext* står svensk äldreomsorg i fokus. Här diskuterar författarna samskapande forskning som en demokratiseringsprocess och reflekterar över relationen mellan forskare och personal som arbetar i äldreomsorgen. Äldreomsorgen är även sammanhanget för bidraget *Forskningscirklar med äldre omsorgsmottagare och med omvårdnadspersonal – en metod för att öka förståelsen för vad kvalitet i hemtjänst innebär*. På uppdrag från kommunpolitiker har författarna till detta bidrag genomfört forskningscirklar med hemtjänstmottagare och omvårdnadspersonal med syfte att höja kvaliteten i äldreomsorgen. I artikeln reflekterar de över forskningscirkelns potential som metod. Uppdrag av det här slaget kan även förstås i skenet av senare decenniers förändrade policydiskurs, som alltmer gått i riktning mot ett avpolitiserat brukarinflytande. Det vill säga att brukarinflytandet rört sig från ett fokus på grupper och kollektiva ambitioner, till ett brukarinflytande som knyts till autonoma och kompetenta individer med ansvar för att hantera sina egna problem (Eriksson 2018).

Vid sidan av de förskjutningar som sker i villkoren för dagens deltagande forskning är det angeläget att också notera betydelsen av den prioritet som högskolor och universitet numera tilldelar publicering av forskning i internationella vetenskapliga tidskrifter. Det är en utveckling som drivs med målsättning att öka lärosätenas ”impact” och ”excellens” utifrån en konkurrenslogik där ”framsteg” mäts i form av bibliometri (Abrahamsson 2022). Denna utveckling riskerar att kraftigt undergräva incitamenten för deltagande forskning. Den senaste forskningspolitiska propositionen *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige* (2020/21:60) stakar dock ut nya möjligheter och lyfter särskilt fram forskningens betydelse för samhällsutveckling:

Universitet och högskolor har i uppgift att bedriva dels utbildning som vilar på vetenskaplig eller konstnärlig grund, dels vetenskaplig och konstnärlig forskning. I dessa uppgifter ingår ett ansvar att samverka med det omgivande samhället och verka för att kunskapsvinningarna kommer till nytta. Forskning, innovation och högre utbildning ska ytterst syfta till att främja hela samhällets utveckling och stärka samhällsbygget. Men kunskapen som skapas vid och sprids från lärosätena ska också bidra till bildning och till enskilda individers utveckling, samhällsengagemang och kritiska tänkande. (Prop. 2020/21:60 s. 124)

Med utgångspunkt i detta uppdrag aktualiseras ännu en gång frågan huruvida forskningens samhällsuppdrag ska uppfyllas genom forskning *om-för-med och/eller av* det omgivande samhället. I vilken grad detta möjliggörs avgörs dock ytterst av de strukturer, incitament och resurser som finns tillgängliga för att bedriva deltagande forskning.

Deltagande forskning initierad uppifrån eller nedifrån

Deltagande forskning som initieras uppifrån har i dag blivit mer dominerande eftersom de ekonomiska resurserna för forskning i väsentlig utsträckning öronmärks för att lösa vissa samhällsutmaningar. Detta märks inte minst i relation till de stora forskningsråden i Sverige, vars utlysningar i allt högre grad nischas och baseras på fördefinierade samhällsutmaningar. Bidragen från Bromark och medförfattare samt Elmersjö och medförfattare är exempel på projekt som finansierats av Fortes nationella program Tillämpad välfärdsforskning och illustrerar väl denna trend att styra samtida forskning. Det 10-åriga programmet har initierats av statsmakten med syfte att öka socialtjänstens vetenskapligt grundade kompetens. Mer konkret innebär det att programmet finansierar klient- och praktikhäna forskning inom socialtjänstens verksamhetsområden, med målsättning att den erhållna kunskapen omsätts i socialtjänstens arbete. Forskning förväntas med andra ord att lösa vissa utpekade samhällsutmaningar, även om de konkreta problemformuleringarna förväntas samskapas mellan forskare och avnämare för forskningen.

Liknande initiativ för att driva deltagande forskning förekommer allt oftare på såväl EU- som regional och kommunal nivå. Gemensamt för dessa initiativ är att samverkan görs till en grundförutsättning för forskningen, med målsättning att olika former av social utsatthet ska motverkas och marginaliserade gruppers livsvillkor ska stärkas (Mason 2000; Vesterberg 2016). Att på detta sätt peka ut primära målgrupper för forskningen är anmärkningsvärt och vittnar om ett uppifrånperspektiv som riskerar att undergräva olika former av delaktighet, så att endast de av majoriteten önskade förändringarna på individ- och samhällsnivå främjas (Mason 2000).

Ett konkret exempel på EU-nivå är EU:s ramprogram *Asyl, migration och integration* (AMIF). I detta program är, utöver kraven på deltagande och samverkan, problemen som behöver studeras fördefinierade och de primära målgrupperna (asylsökande och tredjelandsmedborgare) redan angivna. Därutöver anges krav på måluppfyllelse i form av förändring för de berörda målgrupperna, vilket ska redovisas med avgränsade mätbara indikatorer. Målen formuleras med akronymen SMARTa, det vill säga Specifika, Mätbara, Accepterade, Realistiska och Tidsbestämda indikatorer. Alltsammans är kontrollerat av en omfattande och kostsam byråkrati.

I det här temanumret problematiserar Hultgren vad som sker med delaktighet, makt och inflytande när projektstyrningen sker uppifrån. Även Larsson och Mahrs Träff uppehåller sig vid dessa frågor, där initiativet har tagits av en kommun som står inför utmaningen att öka kvaliteten i äldreomsorgen.

Trots att den uppifrån styrda deltagande forskningen öppnar upp för kritik av vem/vilka som har tolkningsföreträde i definitionen av samhällets utmaningar, liksom hur vi ska ta oss an utmaningarna och för vem det ska göras, finns det argument som talar för uppifrån definierade initiativ. Ett sådant argument handlar om att styrningen är förenad med krav på deltagande forskning, vilket i sin tur bidrar med en infrastruktur och resurser för samarbeten. Ett annat argument är relaterat till kravet att forskningen ska ta sig an de utmaningar som samhället står inför (exempelvis välfärdens utmaningar). Detta är angeläget för forskning i socialt arbete som är så nära sammankopplad med ett professionsfält, och där tillämpningsbarhet utgör en viktig dimension.

Forskningsprogram med samverkan som en central utgångspunkt kan framstå som både inkluderande och underifrån byggda, där brukares perspektiv ska ges stort inflytande. Men precis som Bromark och hennes medförfattare diskuterar i sitt bidrag tenderar en samverkan byggd på sådan grund att generera olika former av epistemisk orättvisa. Förändringsambitionen sträcker sig nämligen sällan längre än till förändringar inom det befintliga systemet. Med andra ord, ambitionen är inte att utmana den rådande ordningen.

Deltagande forskning som kunskap och handling

En återkommande utmaning i deltagande forskning handlar om relationen mellan kunskap och handling, nämligen ”den traditionella separationen av produktion av kunskap i en inomakademisk domän och handling i en utomakademisk domän i det omgivande samhället” (Kindblad 2022 s. 210). En grundläggande ambition för deltagande forskning handlar om att inte bara överbrygga utan också att rucka på denna motsättning (lisahunter m.fl. 2013). Ett första steg i detta arbete är att definiera forskning som en bland många former för att generera kunskap, likaså att även forskning omfattar praktisk kunskap och handling (Thomassen 2007). Metoder för att skapa kunskap, exempelvis enkäter, intervjuer och observationer är inte begränsade till den vetenskapliga praktiken, de utgör också centrala metoder för att skapa kunskap (dra slutsatser, fatta beslut, göra förändringar) inom andra praktikfält, om än med lite andra syften.

I grunden är skillnaden mellan forskningspraktik och andra praktiker inte så stor. Ändå vittnar flera av bidragen i det här numret om att det skaver mellan forskningspraktik och andra praktiker, och att det skapar ojämlika villkor. Utmaningen för deltagande forskning handlar därmed inte bara om att utmana traditionella normer för vetenskap, den handlar också om formerna för själva genomförandet. I synnerhet handlar det om att hantera de maktasymmetrier och kunskapsanspråk som deltagarna ställs inför. Bromark och medförfattare problematiserar exempelvis hur de utmaningar som ligger i att genomföra deltagande forskning ofta problematiseras utifrån den deltagande forskarens perspektiv, men inte utifrån de andra deltagarna. Detta förhållande återspeglas även i den tillgängliga litteraturen om deltagande forskning. Den dokumenterade kunskapen om hur deltagande forskning erfars av andra deltagare än forskare är således begränsad.

Förmågan och viljan att rucka på det tolkningsföreträde som forskare ofta ges eller tar sig är central inom deltagande forskning. Det handlar om att som forskare inta en betydligt mer ödmjuk position och att acceptera att inte vara den som bestämmer eller leder projektet eller studien (lisahunter m.fl. 2013). Samtidigt är det just anspråket att forskning ska bidra med vetenskapligt grundade slutsatser som är motivet och som ger legitimitet till varför forskning ska inkluderas i samhällsförändrande projekt. I temanumrets bidrag såväl som annan litteratur om deltagande forskning sägs forskarens roll vara att leda diskussioner, ta fram exempel från tidigare forskning, initiera teoretiska perspektiv, analysera, summera och publicera (t.ex. Bergdahl & Andersson 2022, även recenserad av Kristina Gustafsson i detta nummer). Detta markerar att forskaren trots andra ambitioner, å ena sidan ges ett större ansvar för projektet än övriga deltagare när det kommer till att hantera maktbalanser inom projektet och för att möjliggöra demokratiska arbetsformer och å andra sidan för de slutgiltiga resultaten. Så hur kan denna rollfördelning och maktasymmetri hanteras,

och hur kan de förhandlas i relation till de demokratiska och emancipatoriska värden som deltagande forskning vilar på? Fia Andersson (2022) diskuterar de här frågorna i termer av en skala från "insider" till "outsider" och konstaterar att alla positioner är giltiga så länge forskaren precis som andra deltagare är tydliga med detta och tar sin utgångspunkt i kritiska reflektioner om andra möjliga alternativ.

En annan utmaning för att genomföra deltagande forskning ligger i anspråket att arbeta med "verkliga" problem och att få fram "sanna" svar om hur det "verkliga" är. Akademisk forskning framställs genom sin systematik, noggrannhet i metoder och ständigt kritiska prövning som en källa till "sann" kunskap. På samma gång ifrågasätts forskningens förmåga att identifiera vad som är verkliga och relevanta samhällsproblem. Ett huvudargument för deltagande forskning är den styrka som ryms i att kombinera forskningens grunduppdrag med frågeställningar och problem som definierats av människor utifrån deras vardagliga liv och görande. Detta skapar dock en ambivalent hierarki mellan olika tolkningsföreträden och sanningsanspråk som måste klargöras och förhandlas på motsvarande sätt som frågan om roller och positioner.

Frågor om sanningsanspråk och tolkningsföreträde, liksom olika tolkningsmöjligheter diskuteras i Jacob Knage Rasmussens avhandling (2021) "*Hvem troede de jeg var?*" *Når tidligere børne-hjemsbørn læser deres journal – konflikter, håndteringsstrategier og potentialer* (recenserad av Johanna Sköld i detta temanummer). Rasmussen, dansk historiker, läser journalanteckningar tillsammans med sju tidigare barnhemsbarn och en av huvudfrågorna är just att utforska möjliga konflikter mellan berättelsen som framkommer i journalerna och de berättelser som barnhemsbarnen bär på.

Även Susanna Alakoskis forumtext *Biografi, vittneslitteratur, litteratur* uppehåller sig vid frågor om sanningsanspråk. Med utgångspunkt i biografiska berättelser resonerar hon kring vittneslitteratur och ställer den i kontrast till andra former av berättelser, exempelvis journalanteckningar och forskning.

Ett tredje område, avslutningsvis, som är centralt för genomförandet av deltagande forskning är etik. Deltagande forskning där demokratiska former, gemensamma mål, emancipatoriska och subversiva ambitioner är grundläggande föresatser, ställer kort sagt höga krav på tillit, förhandling och ansvarstagande. Därtill finns det en rad etiska utmaningar avseende uppdraget och dess långsiktiga mål. En fråga som ofta diskuteras i litteraturen är den osäkerhet som ligger i att involvera och engagera människor i deltagande forsknings- och förändringsarbete som ingen riktigt kan överblicka var det kommer att ta vägen. Om detta och mycket annat finns att läsa i detta temanummer. Med det önskar vi god läsning.

Sabine Gruber, Kristina Gustafsson & Johanna Sköld
Temaredaktörer

Referenser

- Aagaard Nielsen, K. A. & Svensson, L. (red.) (2006). *Action and interactive research: beyond practice and theory*. Shaker publishing.
- Abrahamsson, K. (2022). Folkbildning, medborgardialoger och makt: en utmaning för medskapande forskning. I: E. Bergdahl & F. Andersson (red.), *Deltagarbaserad aktionsforskning: tillsammans för kunskap, lärande och förändring* (s. 215–250).
- Abu-Lughod, L. (1990). Can there be a feminist ethnography? *Women & Performance: A Journal of Feminist Theory*, 5(1), 7–27.
- Andersson, F. (2022). Att tillsammans utforska den egna praktiken: aktionsforskning i specialläro- utbildningen. I: E. Bergdahl & F. Andersson (red.), *Deltagarbaserad aktionsforskning: tillsammans för kunskap, lärande och förändring* (s. 273–308).
- Andersson, G., Nilsson, B., Swedner, H., Ullerstam, M. & Werner, B. (1975). *Östergård: ett försök till social rehabilitering i ett slumområde i samband med dess byggnadstekniska sanering*. Statens råd för byggnadsforskning.
- Beresford, P. (2021). *Participatory ideology: from exclusion to involvement*. Bristol Policy Press.
- Bergdahl, E. & Andersson, F. (red.) (2022). *Deltagarbaserad aktionsforskning: tillsammans för lärande och förändring*. Studentlitteratur.
- Bertilsson-Rosqvist, H., Elmersjö, M., Kings, L., Djampour, P. & Herz, M. (red.) (2021). *Aktionsforskning: möjligheter, utmaningar och variationer*. Studentlitteratur.
- Börjeson, B. (1977). *Behandlingen*. AWE/Gebers.
- Denvall, V., Heule, C. & Kristiansen, A. (red.) (2016). *Social mobilisering: En utmaning för socialt arbete*. Malmö: Gleerups.
- Eliasson, R., Hessle, S. & Nykvist, P. (red.) (1977). *Familjebilder: en rapport från Skå om tre familjer, deras möte med samhället och vårdapparaten och deras kamp för att överleva*. Prisma.
- Eriksson, E. (2018). Brukarinflytandets politiska innebörder: konsensusorientering, individcentrering och avpolitisering i den nationella policydiskursen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 25(2), 91–113.
- Gruber, S. & Lundberg, A. (2020). Aktivistisk forskning. I: M. Dahlstedt & S. Gruber (red.), *Metoder för forskning i socialt arbete*. Gleerups.
- Halldén, G. (2016). *Ett hem av solsken: Disa Beijer och barnträdgården som arena för socialt arbete*. Carlsson.
- Kasperowski, D. & Kullenberg, C. (2018). *Medborgarforskning och vetenskapens demokratisering: förväntningar, former och förtroende*. Formas.
- Keller, F. E. (1985). *Reflections on gender and science*. Yale university press.
- Kindblad, C. (2022). Social aktionsforskning för formering av demokratiska medborgare. I: E. Bergdahl & F. Andersson (red.), *Deltagarbaserad aktionsforskning: tillsammans för lärande och förändring*. Studentlitteratur (s. 187–214).
- Kristiansen, A. (2016). Forskning och social mobilisering. I: V. Denvall, C. Heule & A. Kristiansen (red.), *Social mobilisering: en utmaning för socialt arbete*. Gleerups.
- Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34–46.
- lisahunter, Elke, E. & Gregory, M. (2013). *Participatory activist research in the globalised world: social change through the cultural professions*. Springer.
- Mason, S. Almgren (2000). *Life in the labyrinth: a reflexive exploration of research and politics*. Department of culture and media/ethnology.
- Popple, K. (2015). *Analysing community work: theory and practice*. Open University Press.
- Rasmussen, J. Knage (2021). "Hvem troede de jeg var?" Når tidligere børne-hjemsbørn læser deres

- journal – konflikter, handteringsstrategier og potentialer*, diss. Institut for historie, Syddansk Universitet & Danmarks Forsorgsmuseum.
- Sjöberg, S. & Turunen, P. (red.) (2018). *Samhällsarbete: aktörer, arenor och perspektiv*. Studentlitteratur.
- Swedner, G. & Swedner, H. (1995). *Pionjärer i socialt arbete: om Jane Addams och hemgården Hull House*. Liber Utbildning.
- Swedner, H. (1982). *Human welfare and action research in urban settings: essays on the implementation of social change*. Delegationen för social forskning.
- Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Gleerups.
- Turunen, P. (2009). Nordic community work in transition. I: G. Strand Hutchinson (red.), *Community work in the Nordic countries: new trends*. Universitetsforlaget.
- Uggerhøj, L. (2011). What is practice research in social work: definitions, barriers and possibilities. *Social Work & Society*, 9(1), 45–59.
- Vesterberg, V. (2016). Exploring misery discourses: problematized Roma in labor market projects. *European Journal of Research on Education and Learning of Adults*, 7(1), 25–40.
- Wahlberg, S. (2013). *Samhällsarbete: strategier för socialt arbete*. Norstedts Juridik.